

Bogdan Jankowski, Monika Jaroszewska,
Anna Katarzyna Kiełczewska, Hanna Źmijska

SPOSOBY NA TRUDNE ZACHOWANIA UCZNIÓW

- utrzymanie dyscypliny w klasie
- kultura osobista uczniów
- zawieranie kontraktów szkolnych

Spis treści

1. Utrzymanie dyscypliny w klasie – Bogdan Jankowski	3
2. Kultura osobista uczniów – jak radzić sobie z trudnymi zachowaniami wychowanków – Anna Katarzyna Kielczewska	15
3. Gry uczniowskie – sposoby na trudne zachowania uczniów – Monika Jaroszevska	33
4. Jak zawierać kontrakty z uczniem – Hanna Źmijska	53
5. Załączniki	87
Załącznik 1 – Programowanie dyscypliny w szkole – scenariusz zajęć dla nauczycieli	87
Załącznik 2 – Charakterystyka postaw wobec pojęcia dyscypliny – materiał dla nauczycieli.....	95
Załącznik 3 – Scenariusz spotkania z uczniem: higiena osobista cz. 1.....	98
Załącznik 4 - Scenariusz spotkania z uczniem: higiena osobista cz. 2	99
Załącznik 5 – Scenariusz spotkania z uczniem: dbałość o kulturę języka	101
Załącznik 6 – Arkusz obserwacji wychowanka	102
Załącznik 7 – Scenariusz spotkania z uczniem: kontrakt dotyczący kultury języka.....	103
Załącznik 8 – Scenariusz spotkania z uczniem: samokontrola zachowań	105
Załącznik 9 – Scenariusz spotkania z uczniem: agresja a emocje	107
Załącznik 10 – Materiał pomocniczy dla wychowawcy/nauczyciela: autoanaliza	109
Załącznik 11 – Ankieta dla uczniów – Mój wychowawca.....	111
Załącznik 12 – Materiał pomocniczy dla wychowawcy/nauczyciela: analiza własnych reakcji na trudne zachowania uczniów	113
Załącznik 13 – Kontrakt wychowawcy klasy/nauczyciela i ucznia (rodzica).....	114

Utrzymanie dyscypliny w klasie

Dyscyplina w klasie – pojęcia, poglądy

*Brak dyscypliny na lekcjach jest skutkiem,
a nie przyczyną nieudanej lekcji.*

Przeważa opinia, że dobry nauczyciel to ten, który nie ma problemu z dyscypliną na lekcji. Ale czym jest dyscyplina? Z jednej strony termin ten wywołuje negatywne skojarzenia, budzi nawet opór jako coś, co zagraża wolności człowieka, podporządkowuje jednych drugim. Podzielając taki pogląd i dyskutując o dyscyplinie, należy wyrażać dezaprobatę wobec niej. Z drugiej strony często jednak dyscyplinujemy innych albo siebie, potrzebujemy dyscypliny, bo pomaga pracować. Co więc należy rozumieć pod pojęciem dyscypliny?

Definicja

Dyscyplinę można zdefiniować jako podporządkowanie się ustalonym normom, przepisom i przestrzeganie porządku, co ma pomóc osiągnąć cel. Dyscyplina w klasie oznaczać będzie stopień, w jakim uczniowie zachowują się właściwie, są zaangażowani w wykonywanie zadań i nie zakłócają pracy w klasie.

Jako dyscyplinę określa się też zgodność zachowań uczniów z przyjętymi w klasie standardami zachowań w trakcie uczenia się. Tak rozumiana dyscyplina będzie skuteczna, gdy jest wyrazem świadomego funkcjonowania, zgodnego z przyjętymi regułami. Zawiera zarówno elementy zewnętrzne, takie jak:

- ▶ regulaminy,
- ▶ przyjęte zasady,
- ▶ kontrakt,
- ▶ procedury egzekwowania konsekwencji,

jak również uruchomione nastawienie wewnętrzne:

- ▶ motywację,
- ▶ pozytywne nastawienie,
- ▶ aktywność jako rezultat wzbudzonego zainteresowania.

Dyscyplina traktowana jest czasem jako cel sam w sobie. Tak dzieje się, gdy nauczyciele za swoje naczelne zadanie uznają utrzymanie dyscypliny w klasie podczas lekcji. Nauczanie staje się wtedy sprawą drugorzędną. Dyscyplina traktowana jako cel może być wyrazem samowoli nauczyciela albo prowadzić do niej. Nauczyciel staje się nieprzewidywalny, relacja z uczniem zostaje zablokowana, a cała sytuacja zmierza najczęściej do konfrontacji. Dyscyplina, traktowana w szkole jako podstawowy cel edukacyjny, może prowokować uczniów do nieakceptowanych zachowań: biernego lub czynnego sprzeciwu, buntu, który czasem przyjmuje formę agresji.

Ważne

Cisza w klasie, kojarzona potocznie z dyscypliną, nie zawsze oznacza zaangażowanie się uczniów w pracę. Może być wyrazem oporu albo zastraszenia.

Uczeniu się sprzyja dyscyplina, która coś uzasadnia i sankcjonuje, wspiera zadania dydaktyczne, czyli jest im podporządkowana. Staje się wtedy elementem przyjętego przez nauczyciela toku pracy na lekcji, pomaga w osiągnięciu celów. Dyscyplina, która pozwala osiągać sukces, jest dla ucznia mniej uciążliwa i możliwa do zaakceptowania, a nawet oczekiwana.

Utrzymywanie dyscypliny to przede wszystkim czuwanie przez nauczyciela nad klasą i nad tym, co robią poszczególni uczniowie. Osiąga się ją poprzez obserwowanie zachowań uczniów, reagowanie i wpływanie na nie tak, by nie zakłócały przebiegu lekcji.

Obowiązują przy tym następujące zasady:

- ▶ Tyle dyscypliny na lekcji, ile jest konieczne.
- ▶ Przyjęte w trakcie zajęć reguły obowiązują także nauczyciela.

Co pomaga utrzymać dyscyplinę w klasie

Praca z uczniami wymaga od nauczyciela przede wszystkim refleksji, czy podejmowane lub planowane działania ustanawiają dyscyplinę na lekcjach, czy są objawem przymusu.

Definicja

Przymus to pozbawianie innych prawa do swobodnego wyrażania siebie i posiadania własnej autonomii działania. Występuje wtedy, gdy jedna osoba wywiera presję na inną i chce nad nią dominować.

Wielu nauczycieli uważa, że warunkiem zapewnienia porządku na lekcjach jest wzbudzenie strachu i podporządkowanie sobie klasy. Próbują to osiągnąć na wiele sposobów. Często im się to udaje. Nie zważając na konsekwencje dla rozwoju emocjonalnego i społecznego uczniów, zmusza się ich do zachowania niezgodnego z własną wolą, w warunkach nacisku. Ale czy rzeczywiście na tym zależy nauczycielowi w jego pracy? Przymus nie jest sposobem zapewniania dyscypliny – głównie ze względu na negatywne, dalekosiężne skutki dla rozwoju człowieka. Ponadto wzbudza takie reakcje ucznia, jak bierność, auto-agresję, agresję.

Funkcjonowanie w warunkach przymusu zakłóca procesy poznawcze, co jest podstawą uczenia się. Aby zapewnić dyscyplinę w klasie, należałoby więc zrezygnować ze stosowania działań doraźnych i demonstrowania siły.

Podstawowe pytanie w dyskusji o szkolnej dyscyplinie brzmi: czy rzeczywiście to uczniowie są źródłem występujących problemów z dyscypliną na lekcji?

Niewłaściwe zachowanie uczniów jest często naturalną reakcją na to, czego muszą doświadczać w szkole. Problemem nie jest to, dlaczego pewni uczniowie przeszkadzają na lekcji, ale dlaczego niektórzy nauczyciele mają trudności w prowadzeniu zajęć. Bowiem szkoła pozbawiona sztywności dydaktycznej i poznawczej będzie zachęcać do nauki i przestanie przegrywać z innymi, pozaszkolnymi formami poznawania świata, ponieważ przestanie nudzić.

Warto zatem poszukać odpowiedzi na następujące pytania:

- Czym jest uczenie się i jaka ma być w nim moja rola jako nauczyciela?
- Na ile nasza szkoła, poprzez swoją ofertę edukacyjną i realizowaną formułę pracy, podąża za oczekiwaniami i możliwościami uczniów?
- Jakie mogą być przyczyny braku dyscypliny na lekcji?
- Co sprzyja wdrażaniu dyscypliny na zajęciach?

Pomocne może być przypomnienie kilku zasad, które w znacznym stopniu wpływają na prowadzenie lekcji. Zawierają się one w podstawowych obszarach pracy edukacyjnej szkoły.

Właściwy sposób nauczania

Szkoła zgodnie z powszechnymi oczekiwaniami ma być miejscem, gdzie młodzi ludzie powinni się edukować. Często jednak występują rozbieżności pomiędzy oczekiwaniami uczniów a realiami szkoły. Pojawiają się one wtedy, gdy nauczyciele pojmują proces uczenia jako przekazywanie wiedzy i wymagają od uczniów, by zapamiętywali jak najwięcej informacji, często dla nich niezrozumiałych. Natomiast uczniowie przede wszystkim oczekują przestrzeni do własnej aktywności i chcą, aby to, co robią, miało dla nich sens.

Dobra lekcja opiera się na dobrym pomysle na przekazywanie wiedzy, z możliwością pełnego zaangażowania się uczniów w ten proces. Inaczej staje się czasem marnotrawionym, budzącym frustrację bądź zniecierpliwienie młodych ludzi. Dają temu wyraz swoim zachowaniem i stosunkiem do przedmiotu, a bywa, że i do nauczyciela. Okazują wtedy tak zwany brak dyscypliny na lekcjach, a nawet agresję. Badania przeprowadzone w łódzkich szkołach wykazały, że jednym ze znaczących powodów agresywnych zachowań uczniów wobec siebie są nudne lekcje, a szczególnie te, na których nauczyciel głównie wykłada, a uczniowie mają pokornie go słuchać.

Uczniowie pracują sprawniej na zajęciach, gdy tok lekcji jest umiejętnie utrzymywany. Zapewniają to:

- właściwe zainicjowanie pracy,
- prowadzenie uczniów we właściwym kierunku,
- utrzymywanie ich uwagi,
- umiejętne zakończenie pracy.